

הגמנסיה היהודית-פולנית

בשנת 1917 חזרה מרוסיה מורה צעירה מבנות קובל, בשם קלרה ז'ידובנה-ארליך. בשיתוף עם מורה ותיק בעיר, שבצוב, מי שהיה מנהל הגמנסיה הרוסית לפני מלחמת-העולם הראשונה, פתחה בשנה זו גמנסיה, ששפות ההוראה בה היו רוסית ואוקראינית. הגמנסיה נפתחה ברחוב "קרוליובה בונה", במקום ששכנה פעם הגמנסיה הממלכתית לבנות.

פרט לקלרה, היו כל המורים נוצרים, וכן למדו גם כמה תלמידים ותלמידות נוצריים. בין המורים הראשונים יש להזכיר את הגב' מילר, שהורתה גרמנית. היא היתה מוסיקאית לפי מקצועה, ועם כניסת הבולשביקים העירה היתה פעילה בשטח המוסיקה. גבריאל ניקיפורוביץ הורה ציור ושרטוט; איבן וסיליביץ' — מתמטיקה, סרפימה ויקטורובנה אוסיצקיה הורתה צרפתית (זו האחרונה היתה האנטישמית היחידה בין המורים. היא היתה בתו של פולקובניק רוסי מתקופת ניקולאי), יבגניה ניקוליבנה — היסטוריה, ליסנקו הורה את השפה האוקראינית וניקולאי פיודורוביץ' — פיסיקה.

עם התבססות השלטון הפולני היה הכרח לנטוש את השפה הרוסית, ובשנת 1921 חדלה הגמנסיה להיות "רוסית-יהודית" ונהייתה "פולנית-יהודית". המעבר הזה הביא לחלופי-גברא בסגל-המורים, כי לא קלרה ולא שאר המורים ידעו את השפה הפולנית. יתרה מזו: לא היה בנמצא מבין המורים בקובל אחד בעל-השכלה פולנית. בלית-ברירה הביאה קלרה מורים מגליציה, שהשפה הפולנית היתה שגורה בפיהם. הללו ראו מחובתם להפיץ את התרבות הפולנית באזורי-הספר.

המורה הראשון שהגיע היה ד"ר פלק, מתמטיקאי לפי מקצועו. הוא שימש גם כמנהל-הגמנסיה, כי השלטונות שללו מקלרה את הזכות לעמוד בראש, משום שלא ידעה את השפה הפולנית.

עם ד"ר פלק הגיע מר הורביץ, מורה לטבע. הוא היה מהמורים הבולטים
המוכשרים ביותר במשך תקופה ממושכת והטביע את חותמו על רבים מבני-
קובל.

באה גם מורה לגרמנית, ששמה לא זכור לי; טורנהיים — מורה ללטינית,
קרום — ספרות פולנית, ד"ר מיזלס הורה עברית, למודידת והיסטוריה. א.
ראט — השפה הגרמנית, ד"ר שפרוך — תרבות-הגוף, מ. זיידנצייג — ציור,
מ. רייס — פיסיקה ומתמטיקה, המנהלת גב' קלרה ארליך, הורתה טבע וד"ר
זיסקינד הי"ד — שימש כרופא הגמנסיה.

אליהם הצטרף בן גליציה, שבא העירה עם הצבא האוסטרי, השתקע בה
ונשא לאשה אחת מבנות-קובל. שמו היה פסלר. הוא הורה הסטוריה כללית.
היה מחנך מוכשר, אציל-נפש, והגה חיבה רבה לקובל. אחר-כך השתקע ברובנה
ועסק בפרקליטות.

עד שנת 1927 לא היתה הגמנסיה מוכרת על ידי השלטונות והם סרבו
להעניק לה זכויות ממשלתיות. פרושו של דבר: לפני בוגרי-הגמנסיה היו
נעולות דלתות האוניברסיטאות בפולין. וכל מי שחשקה נפשו בהשכלה גבוהה,
היה עוזב את הגמנסיה בהגיעו לכתה ו' או ז', ויוצא לבריסק, או לוילנה, כי
הגמנסיות בערים אלו היו מוכרות על ידי הממשלה. היתה, אמנם, בעיר גמנסיה
פולנית, בעלת זכויות מלאות, אבל שרר בה ה"גומרוס קלאוזוס" הנודע לשמצה,
ואך יהודים בודדים בלבד זכו להתקבל בה.

בתוך הגמנסיה התפתחו פעולות-תרבות תשובות. היו קימים חוג דרמטי,
חוג לידיעת-הארץ, חוג לספרות, קבוצת כדור-רגל בשם "לגיה" וכן הוצא בטאון
האקדמאים בשלוש שפות — פולנית, עברית ויידיש — בעריכת שבדיוק.

בשנת 1927 הוענקו לגמנסיה זכויות ממשלתיות. רבים מאלה שסימו
הוק-לימודם בגמנסיה בשנים קודמות — חזרו אליה, כדי לזכות בתעודת-בגרות,
המאפשרת להם המשך לימודיהם.

בשנת 1928 יצא המחזור הראשון כשבדיו תעודות של גמנסיה בעלת-
זכויות.

בעיר היתה נפוצה המימרא: הגמנסיה העברית נתנה חלוצים, ואילו
הגמנסיה של קלרה נתנה משכילים ואנשי-מדע. מקצת מן-האמת יש בדבר.
כי אחדים מתלמידי הגמנסיה היהודית-פולנית למדו רפואה באוניברסיטאות
צרפת, פרג ואיטליה ונתפרסמו כרופאים חשובים בעיר. אציין את שמותיהם:
סניה גיימרק סיים לימודיו במכללת ורשה וכיהן כרופא בקובל; משה ויסברג
השתלם בחוץ-לארץ, חזר העירה ועסק ברפואה; ג'ישה ורבה למד רפואה בפרג

ויוסף מלמד, אף הוא למד רפואה בפרג ואחר-כך באיטליה ועבד בעיר כרופא-כירורג. בתקופת המלחמה כיהן כרופא ראשי במחלקה כירורגית של בית-חולים צבאי ברוסיה.

ועל עוד שתי דמויות מן הראוי להתעכב: בגמנסיה זו התחנך אליעזר חודורוב, מי שארגן את ה"צופים" בקובל ועתה הוא מרביי-החובל הכולטים במדינה. כן התחנכה בה רות דשבסקי ז"ל, שסימה לימודיה כרופא-וטרינר, מקצוע נדיר אצל היהודים בכלל, ובפרט אצל נשים. בזמן המלחמה יצאה לאסיה, שםשה כרופא-וטרינר, ושמה הלך לפניו ברחבי הסטפ הקזכסטני. רכובה על סוס היתה מבקרת את הקולחוזים והסובחוזים שבסביבה. היא נהפכה לאגדה חיה אצל הקזכסטנים שבחבל.

הגמנסיה העמידה דור של משכילים ובעלי מקצועות חפשיים. עם פרוץ המלחמה עזבה הגב' קלרה ארליך את העיר ויצאה לרוסיה, ומתגוררת אצל אחותה במוסקבה. בנין הגמנסיה הפך לתל-חרבות ולא נשאר ממנו סימן וזכר.

מחלקה ו', בשנת 27—1926

שורה א' — מימין לשמאל: משה גלמן, ישעיהו שקולניק, מיקה גלמן, אסתר סס, בניק פסרקובסקי, סלה מנדל, משה גלמן, מירון (מאיר) רוזנבלט, אליצחק ורבה.
 שורה ב' — חנה ליפשיץ, נינה לדרהגולר, חיהיקה גלייזר, שפירא . . . דמב, רוזיה (רות) דשבסקי, אסתר פלוס, חיהיקה ארליך, ברוניה ברונופט.
 שורה שלישית — נוגיה אופלינר, גרישה שמשטיין, ישראל גלר, שטרן, רוזה בון, המחנך ד"ר פסלר, זינה בורשטיין, ישראל פוקס, יגודניק, לאה פוגטש, שטינברג.
 יושבים על הארץ — שיינדל רויזן, רגינה פרידמן, י. רוזנצווייג, יוסקה גורטנשטיין, ציפה ביירך, חיינה אסיוק, יגודניק.

מאיר רוזנבלט (פריס)

ארגונים, חוגים, התגודדויות

(זרמים והלכידות של חלק מהנוער היהודי בקובל)

שנות השלושים. האנטישמיות הפולנית בקו העליה. עת צרה היא ליהודי פולין, הנאבקים קשות על קיומם. אולם, מאידך, היו אלה ימים של החדרת והעמקת התודעה הלאומית. בשורות הנוער היהודי בקובל מסתמן תהליך של שינוי ערכי, של כמיהה למעין אבות — לינוק ממקורות תרבותנו הסגולית. תלמידי הגמנסיה היהודית-פולנית, בהנהלת קלרה ארליך, נועדים יחד עם התלמידים היהודים הספורים מהגמנסיה הפולנית הממשלתית והם קושרים קשרי-חברות עם תלמידי גמנסיה "תרבות", ואלה האחרונים מתרועעים עם הנוער החסידי.

באירה מיוחדת זו התהוו ועוצבו ארגונים מיוחדים, חוגים והתגודדויות

של הנוער הקובלאי היהודי.

תלמידי הגמנסיה הפולנית-יהודית. שאוצר-הידיעות שלהם בתרבות היהודית היה דל ומוגבל התאו להשלים את ידיעותיהם בשעות שלאחר הלימודים.

כביטוי ממשי לכך ארגנה קבוצת תלמידים חוג ללימוד הספרות היהודית. האספות התקימו בבית החמים והנעים של הגלמנים ברחוב פבריטשנה, והמארחים מושקה ומייקע גלמן, נוחם עדן, קבלו בסבר פנים את חבריהם ללימודים. מלבד תלמידי הגמנסיה היו מקריאים, לעתים תכופות, בחוג הזה הרץ לזיין, ליובה גלמן ואהר'לה (אהרן) וורבה, את יצירותיהם של אבות הספרות היהודית.

הרבה שקידה השקענו בניתוח „מפי העם” לפרץ. היינו קוראים ספור, מציגים שאלות ומעוררים מתשבות. היה מתפתח וכוח רב-תוכן ומלא-ענין שבסופו של דבר התגלגלו הדברים לדיון על הבעיות התרבותיות והסוציאליות האקטואליות.

חוגים לספרות והיסטוריה

תלמידי הגמנסיה של קלרה ארליך, שהיו מלאי דינמיקה ופעלתנות, לא הגבילו את עצמם בלימוד הספרות היהודית בלבד, כי ענינו אותם נושאים יהודיים כלליים — היסטוריה יהודית, תנ"ך, ההוי היהודי, תולדות הציונות והתנועה החלוצית.

הצטרפו אליהם התלמידים המעטים והספורים של הגמנסיה הפולנית הממשלתית, שאף הם צמאים היו לתרבות עברית.

הרוח החיה בחוגים האלה היתה במשך תקופה ארוכה רוסייה-רות דשבסקי. היא למדה זמן מסוים בגמנסיה הפולנית הממשלתית, אך ביום בהיר אחד עזבה היא גמנסיה זו ועברה לבית-הספר התיכון הפולני-יהודי.

כבתו של פנחס דשבסקי ז"ל, שבשעתו התפרסם בעולם כמי שהתנקש בצורר-היהודים פבל קרושוון, האחראי לפוגרום הקישינובי — ירשה היא, ודאי, מאביה את המוג הסוער ואת הרוח הלוחמת. בבית דודה אברהם שיינקר, שהיה עסקן ציוני נודע בקובל, למדה היא להכיר את הקונטרסים הציוניים הראשונים. רגישה, משכילה, מחוננת בחוש יוצא מן הכלל לעניני ספרות ולמכלול תופעות-התרבות, נגרפה היא כולה ע"י ערכי-התרבות של תנועת התחיה היהודית. האספות התקימו לפחות אחת בשבוע. עתים, בבית רוסייה דשבסקי ועתים בבתי המשתתפים האחרים.

מתלמידי הגמנסיה היהודית-פולנית באו לחוג הזה ציפה בייראך, וועלוול ליפשיץ, ריינר, רונבלט ואחרים. מהגמנסיה הפולנית הממשלתית — פניה אוסיק, פירה חזנוב-זיסקינד, פניה פורשטלר, רגינה רויטר וכו'. כשבולת בודדה הופיע סרוליק בורשטיק מה"מיערניטשא שקאלא".

סגל-המרצים הורכב, בעיקר, מתלמידי הגמנסיה העברית. הנה מדבר פרימר על רוממותו של היהודי, השר "מה-יפית" לפריץ שלו, כפי שמנדלי מתאר אותו; הנה מדבר טוביה וויסברוט על "יציאת מצרים" כעל התנועה הסוציאלית הקמאית, הקדמונית, בתולדות האדם. והנה מקריא ירחמיאל גולדשמיד את "האבטואמנסיפציה" לפינסקר.

מציגים שאלות, מחויים דעות, מתלהבים ומתווכחים. הנוער שואל לגתיבות-עולם, מחפש פתרונות לשאלות היום הבווערות, אך בעיקר מתעמק הוא בבעיות שהן מכבשונו של עולם-היהדות.

שעות מרובות היו נמשכים הווכחים בחוגים המופלאים האלה, ובשעות הלילה המאוחרות, עם סיום האספות, היו מנסרים בחוצות-קובל הרוגעים דברי-שיחה על הבעיות שנדונו.

חוגים אלה, שלא ידי מורים ומנהיגים חוללו אותם, כי אם היו אבטו-יצירה, עצם מעצמו ובשר מבשרו של הנוער היהודי הקובלאי — נהפכו לבית-אולפנא לרבים מבני-הנעורים.

